

Н.Б. Таранова

**МЕТЕОРОЛОГІЯ
І КЛІМАТОЛОГІЯ:
СЛОВНИК-ДОВІДНИК
(ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ)**



ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА - БОГДАН

УДК 551.5
ББК 26.23
Т 19

Рецензенти:

доктор географічних наук, професор кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Мольчак В.П.

доктор географічних наук, професор кафедри фізичної географії
Львівського національного університету імені Івана Франка
Мельник М.М.

доктор географічних наук, професор кафедри фізичної географії Тернопільського національ-
ного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Сивий М.Я.

Рекомендовано МОН України як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів (лист №1/11-18108 від 21.11.2012 р.)

Таранова Н.Б.

Т 19 Метеорологія і кліматологія : словник-довідник (основні тер-
міни і поняття) / Н. Б. Таранова. — Тернопіль : Навчальна кни-
га — Богдан, 2013. — 192 с.

ISBN 978-966-10-1446-5

У словнику подано визначення і пояснення більш ніж 1000 термінів,
які належать до метеорології, кліматології і частково суміжних наук.

Розрахований на студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, ви-
кладачів і науковців, широке коло читачів.

УДК 551.5
ББК 26.23

Навчальне видання

ТАРАНОВА Наталія Богданівна

Метеорологія і кліматологія

Словник-довідник (основні терміни і поняття)

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Василь Герасимчук*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Івана Бліща*

Підписано до друку 15.10.2013. Формат 60x84/16 Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 1,16. Умовн. фарбо-відб. 1,16.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №424 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С.Бандери, 34а, м.Тернопіль, 46002

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66

office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

© Таранова Н.Б., 2013

© Навчальна книга – Богдан, 2013

ISBN 978-966-10-1446-5

Передмова

Словник-довідник ставить за мету допомогти спеціалістам широкому колу читачів (студентам, вчителям, спеціалістам з даної галузі і т.д.) одержати інформацію про найбільш вживані терміни й поняття з метеорології, кліматології, а також вибрані терміни багатьох суміжних наук, які є найбільш близькі до даної тематики. Останніх є не багато (20% від загальної кількості).

При упорядкуванні посібника було використано українські та іншомовні словники, енциклопедії, підручники, посібники, монографії та періодика.

Посібник містить більш ніж 1000 термінів і понять з курсу «Метеорологія і кліматологія». Стаття словника складається з 3-ох частин, а саме:

- реєстрового слова (слова-заголовок), яке розташоване в алфавітному порядку і зазвичай подається з великої літери напівжирним шрифтом з наголосом;
- етимологічної довідки (наведено іншомовне слово (слова), від яких походить той чи інший термін;
- дефініції (короткого пояснення).

Назви, що складаються із двох і більше слів, розташовуються за початковими буквами визначального слова, наприклад, «агрокліматичні ресурси», а не «ресурси агрокліматичні»; «розсіяна сонячна радіація», а не «радіація сонячна розсіяна» і не «сонячна розсіяна радіація». Терміни-синоніми подані в дужках, наприклад,

«абсолютно чорне тіло» (чорне тіло). Терміни й синоніми виділені напівжирним шрифтом. Для багатьох термінів, що мають іншомовне походження, у дужках подається етимологічне тлумачення, наприклад, барограф (від *грец. baros* — тягар і *graphos* — пишу); іноземні слова виділені курсивом. Етимологічне тлумачення сприяє легшому засвоєнню термінів і підвищує наукову значущість словника.

Головне завдання словника — чітко, доступно й коротко пояснити суть термінів, які зустрічаються у спеціалізованій літературі. Словник стане особливо корисним при безпосередній підготовці до іспиту з курсу “Метеорологія і кліматологія”, під час проходження практики, а також у вивченні інших дисциплін фізико-географічного циклу. Він може бути використаний слухачами підготовчих відділень, школярами, учителями й викладачами вищих і середніх спеціальних закладів.

Автор усвідомлює, що дане видання посібника не позбавлене недоліків і далеко не повне. Тому будемо вдячними всім за критичні зауваження й побажання, які можна буде врахувати при його пере виданні.

Список скорочень

<i>ав.</i>	авіація	<i>мат.</i>	математика
<i>англ.</i>	англійська мова	<i>мед.</i>	медицина
<i>Å</i>	ангстрем	<i>нім.</i>	німецька мова
<i>араб.</i>	арабська мова	<i>обр.</i>	образно
<i>астр.</i>	астрономія	<i>перен.</i>	переносне значення
<i>біол.</i>	біологія	<i>перс.</i>	перська мова
<i>бот.</i>	ботаніка	<i>розм.</i>	розмовне
<i>вл.</i>	від власного імені	<i>рос.</i>	російська мова
<i>геогр.</i>	географія	<i>с.г.</i>	сільське господарство
<i>геод.</i>	геодезія	<i>сканд.</i>	скандинавські мови
<i>геол.</i>	геологія	<i>слов.</i>	старослов'янська (староболгарська) мова
<i>гідр.</i>	гідрологія	<i>тадж.</i>	таджицька мова
<i>гол.</i>	голландська мова	<i>техн.</i>	техніка
<i>грец.</i>	грецька мова	<i>т. з.</i>	так званий
<i>груз.</i>	грузинська мова	<i>тюрк.</i>	тюркські мови
<i>дан.</i>	данська мова	<i>фіз.</i>	фізика
<i>див.</i>	дивись	<i>фізіол.</i>	фізіологія
<i>ел.</i>	електрика	<i>франц.</i>	французька мова
<i>заст.</i>	застаріле	<i>хім.</i>	хімія
<i>ісп.</i>	іспанська мова	<i>яп.</i>	японська мова
<i>іт.</i>	італійська мова	<i>пн.</i>	північний
<i>казах.</i>	казахська мова	<i>пд.</i>	південний
<i>кит.</i>	китайська мова		
<i>лат.</i>	латинська мова		

Позначення одиниць вимірювання

<i>A</i>	ампер	<i>мкм</i>	мікрометр (мікрон)
<i>А</i>	Ангстрем	<i>мб</i>	мілібар
<i>а.о.</i>	астрономічна одиниця	<i>мм. рт. ст.</i>	міліметр ртутного стовпчика
<i>а.о.м.</i>	атомна одиниця маси	<i>моль</i>	моль
<i>бар</i>	бар	<i>Ньютон</i>	
<i>Б</i>	бел	<i>Па</i>	паскаль
<i>Вт</i>	ват	<i>пк</i>	парсек
<i>Вт-год</i>	ват-год	<i>рад</i>	радіан
<i>%</i>	відсоток	<i>рад/с</i>	рад за секунду
<i>В</i>	вольт	<i>Р</i>	рентген
<i>гПа</i>	гектопаскаль	<i>св. рік</i>	світловий рік
<i>Гц</i>	герц	<i>с</i>	секунда
<i>°</i>	градус	<i>см</i>	сантиметр
<i>К</i>	градус Кельвіна (кельвін)	<i>ср</i>	стерадіан
<i>°С</i>	градус Цельсія	<i>т</i>	тонна
<i>г</i>	грам	<i>СИ (SI)</i>	Міжнародна система одиниць, яка включає сім основних одиниць: метр, кілограм, секунда, ампер, моль, кельвін та кандела
<i>год</i>	година	<i>СГС</i>	система одиниць, основними одиницями якої вибрані сантиметр, грам та секунда
<i>дБ</i>	децибел		
<i>Дж</i>	джоуль		
<i>доба</i>	доба		
<i>кд</i>	кандела		
<i>кал</i>	калорія		
<i>кг</i>	кілограм		
<i>кгс/см²</i>	кілограм-сила на квадратний сантиметр		
<i>К</i>	кельвін		
<i>Кл</i>	кулон		
<i>Кі</i>	кюрі		
<i>л</i>	літр		
<i>лм</i>	люмен		
<i>лк</i>	люкс		
<i>м</i>	метр		
<i>мк</i>	мікрон		
<i>‘</i>	хвилина		

А

АБСОЛЮТНА ВИСОТА — висота місцевості над пересічним рівнем моря (в Україні — пересічний рівень Балтійського моря).

АБСОЛЮТНА ВОДНІСТЬ ХМАР (ТУМАНІВ, ОПАДІВ) — маса крапель води, кристалів льоду чи їх суміші, які містяться в певному об'ємі повітря хмари (туману, опадів).

АБСОЛЮТНА ВОЛОГІСТЬ ПОВІТРЯ (А) — кількість водяної пари (g/m^3), що утримується в одиниці об'єму повітря (l/m^3) при даній температурі.

АБСОЛЮТНИЙ МАКСИМУМ ТЕМПЕРАТУРИ — найвищі значення температури повітря у певному пункті, країні або на Землі. Найвищу температуру на Землі зареєстровано в пустелі Сахарі ($+57,8^{\circ}C$). Така ж температура була відмічена в Каліфорнії, у Долині Смерті, де підвищенню температури повітря сприяє рельєф місцевості (високі гори навколо глибоких долин). На території України найвища ($33-39^{\circ}C$) температура повітря відмічається в червні — серпні. А.м.т. повітря припадає на липень — серпень, коли температура повітря досягала $39-41^{\circ}C$, і лише в Карпатських та Кримських горах вона не перевищувала $+35^{\circ}C$.

АБСОЛЮТНИЙ МІНІМУМ ТЕМПЕРАТУРИ — найнижчі значення температури повітря у певному пункті, країні або на Землі загалом. На Землі найнижча температура зареєстрована в Антарктиді на станції “Восток”, що знаходиться на 78° пд.ш. і становила $-89,2^{\circ}C$. Отже, район, у якому розташована ст. “Восток”, є полюсом холоду всієї земної кулі.

На півночі Якутії, у районі Верхоянська та Оймякону знаходиться полюс холоду Північної півкулі, тут зареєстровані найнижчі температури повітря: у Верхоянську вона досягала $-68^{\circ}C$, а в Оймяконі $-71^{\circ}C$. Іншим найхолоднішим місцем у Північній півкулі є Гренландія, де приведена до рівня моря температура повітря

найхолоднішого місяця року становила -55°C , а мінімальна температура досягала -70°C .

На території України у відповідності з загальним річним ходом температури повітря найнижчі значення її в більшості випадків спостерігаються в січні — лютому. Найнижчі температури повітря в Україні спостерігаються на сході території та досягають $-37\dots-42^{\circ}\text{C}$, в інших районах вони коливаються в межах $-30\dots-36^{\circ}\text{C}$, а на Південному березі Криму $-15\dots-17^{\circ}\text{C}$.

АБСОЛЮТНІ ЕКСТРЕМУМИ — найбільше чи найменше значення метеорологічної величини за багаторічний період.

АБСОЛЮТНО ЧОРНЕ ТІЛО — тіло, що повністю поглинає радіацію, що падає на нього, тобто володіє поглинальною здатністю рівній одиниці. Згідно із законом Кирхгофа, випромінювання а.ч.т. є межею випромінювання всіх тіл при певній температурі. Спектр випромінювання абсолютно чорного тіла залежить лише від температури. Щодо сонячної радіації найбільш близькі до абсолютно чорного тіла сажа і платинова чернь, поглинальна здатність яких близько 0,9. Щодо земного і атмосферного довгохвильового випромінювання — свіжий сніг (поглинальна здатність більше 0,99).

АВІАЦІЙНА МЕТЕОРОЛОГІЧНА СТАНЦІЯ (СКОР. АВІАМЕТЕОСТАНЦІЯ) (від *лат. avis...* птах і метеостанція) — установа при аеропорті або аеродромі, яка веде спостереження за метеовеличинами та аналізує синоптичні карти й розробляє прогнози погоди для метеорологічного забезпечення авіації (аеродрому й авіатрас), а також надає консультації льотному складу й диспетчерській службі про стан погоди та її зміни.

АВСТРАЛІЙСЬКА ЛІТНЯ ДЕПРЕСІЯ — сезонний центр дії атмосфери: зона низького тиску на літніх кліматичних картах над північною Австралією, Новою Гвінеєю та Індонезією. Частина екваторіальної депресії. Взимку змінюється австралійським зимовим антициклоном.

АВСТРАЛІЙСЬКИЙ ЗИМОВИЙ АНТИЦИКЛОН — сезонний центр дії атмосфери: зона високого тиску на зимових кліматич-